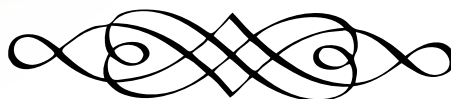

הלבוש הרשמי של כל ראשי הדתות במדינה
היה זהה, והושפע מסגנון הלבוש של
הכמרים. הרב צדוק כהן בלבושו הרשמי
כרבה הראשי של צרפת כולל עיטורי הכבוד
שלהם זכה בשל פעילותו הציבורית, 1940

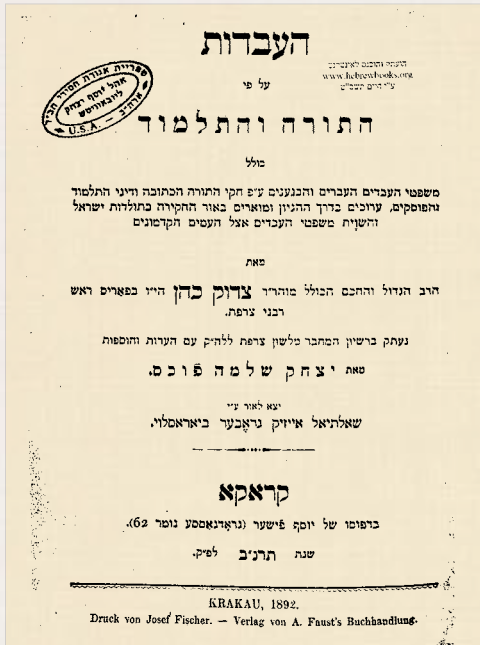
לוחם הצדק

בצוק העתים שפקד את צרפת במאה ה-19 עמד הרב הראשי צדוק כהן איתן מול אתגרים מבית ומחוץ. הוא היה מהוגי הדעות החשובים של יהדות צרפת, עמד בראש תנועת חיבת ציון בארצו, השפיע על הברון רוטשילד לסייע ליהודים בארץ ישראל והגן בחירוף נפש על ידידו אלפרד דרייפוס // תמר הירדני

הקמת 'הסנהדרין' בצרפת (ראו כתבתו של מוטי בנמלך, "הסנהדרין של נפוליאון", גיליון 58) הוזמן הסב להיות חבר בו. ציפיות גבוהות נתלו אפוא בנער צדוק, שבהיעדר מסגרת מקומית הולמת נשלח כבר בגיל 11 ללמוד אצל הרב איזק בר בכפר בישהיים הסמוך. כשהתגלה כעילוי נשלח כהן הצעיר לעיירה ברימאט, שם הכין אותו הרב סלומון לוי למבחני הכניסה לבית המדרש הרבני של צרפת ששכן בעיר מז'ן. הוא התקבל לבית המדרש, ובהיותו בן 19 נדד עם בית המדרש למעונו החדש בפריז הרחוקה.

הרב צדוק כהן נולד בד' באדר תקצ"ט (1839) בעיירה הקטנה מומנהיים שבחבל אלזס, בצפון מזרח צרפת. בית הכנסת הצנוע של העיירה עומד עד היום על תלו, למרות הכיבוש הנאצי, ומלמד על הקהילה היהודית הדלילה במומנהיים שהכילה במאה ה-19 פחות ממאתיים יהודים. משפחת כהן הייתה דתית מאוד. אמו הייתה נצר לשושלת רבנים מכובדת בצרפת וסבה, הרב יעקב מאיר, אף שימש במשך שנים הרב הראשי של חבל הריין הדרומי. כאשר יזם נפוליאון את

בתואר 'אביר לגיון הכבוד הצרפתי' – תואר מסדר הכבוד החשוב ביותר בצרפת, המוענק כהוקרה על שירות צבאי או על תרומה אזרחית יוצאת מגדר הרגיל.

באותה תקופה פעל בצרפת העסקן היהודי אדולף כְּרֶמֶיָה (1796-1880), ממייסדי הארגון כל ישראל חברים (כ"ח). כרמיה, שמונה לשר המשפטים של צרפת – צעד יוצא דופן המעיד על קבלת היהודים כאזרחי המדינה לאחר המהפכה – סייע ליהודים שהופלו על רקע דתי ואזרחי. הוא פעל ללא לאות למען בני עמו וייצג את יהודי צרפת בתחומים רבים, אך לאחר מותו לא היה לו המשך – הוא היה חילוני ובניו התנצרו. הרב כְּהַן נכנס לנעליו, וכבר ב-1880 – השנה שבה נפטר כרמיה – הקים את 'האגודה למחקרי היהדות' (Société des Études Juives), מוסד הפעיל עד היום. ביטאון האגודה, 'כתב העת למחקרי היהדות' (Revue des Études Juives), שגיליונו הראשון פורסם ב-1880, רואה אור עד היום מדי חצי שנה ומשמש מקור מחקר חשוב ללימודי יהדות צרפת.

הירש, רוטשילד וכן יהודה

במסגרת תפקידו ניהל הרב כְּהַן מערכת כלכלית וקהילתית מורכבת שנועדה לסייע בקליטתם של הפליטים היהודים הרבים שהגיעו לצרפת

יוצא מגדר הרגיל

בגיל 23 הוסמך צדוק כְּהַן לרבנות לאחר שסיים את לימודיו בבית המדרש בהצטיינות. העלם המוכשר 'נחטף' לניהול תלמוד התורה של המוסד, וכעבור ארבע שנים כבר מונה לשמש כסגנו של הרב הראשי של פריז, הרב אליעזר דוד איזידור. במסגרת תפקידו עסק הרב כְּהַן בלימוד התלמוד ובמחקרו ואף פרסם חיבור יוצא דופן שעסק בעבדות בתנ"ך ובתלמוד. חיבור מאלף זה, שתורגם לגרמנית ולעברית, וכישרונו הרטורי הנדיר, היו בין הגורמים העיקריים לכך שנבחר לרשת את כס הרבנות הראשית של פריז עם פרישתו של הרב איזידור ב-1867. היה זה מינוי יוצא דופן שדרש אישור מיוחד, שכן הרב כְּהַן טרם חגג את יום הולדתו השלושים, כפי שהיה מקובל בתפקיד הרב הראשי.

כראש הקהילה היהודית בפריז עסק הרב כְּהַן בפעילות חסד וצדקה. הוא הקים מקלט לילדים יתומים, בית ספר חקלאי לנערים עניים ובית מחסה לנערות. מיזמים אלה זיכו אותו ב-1879

עורך הדין אדולף כרמיה, מייסד כ"ח, נחשב למנהיג הגדול ביותר של יהדות צרפת במאה ה-19. ג'אן ג'ול אנטואן לקונט דו נוי, שמן על בד, 1878

שער ספרו של הרב כְּהַן 'העבדות' שהביא לו הערכה ופרסום

**העלם המוכשר
'נחטף' לניהול
תלמוד התורה של
בית המדרש הרבני
של צרפת, וכעבור
ארבע שנים כבר
מונה לשמש כסגנו
של הרב הראשי
של פריז**

הרב אליעזר דוד איזידור
דורש בבית הכנסת
המרכזי בפריז בראשית
1867. לצדו נשען על
הבמה הרב כהן שהחליף
אותו בתפקיד הרב הראשי
של פריז באותה שנה

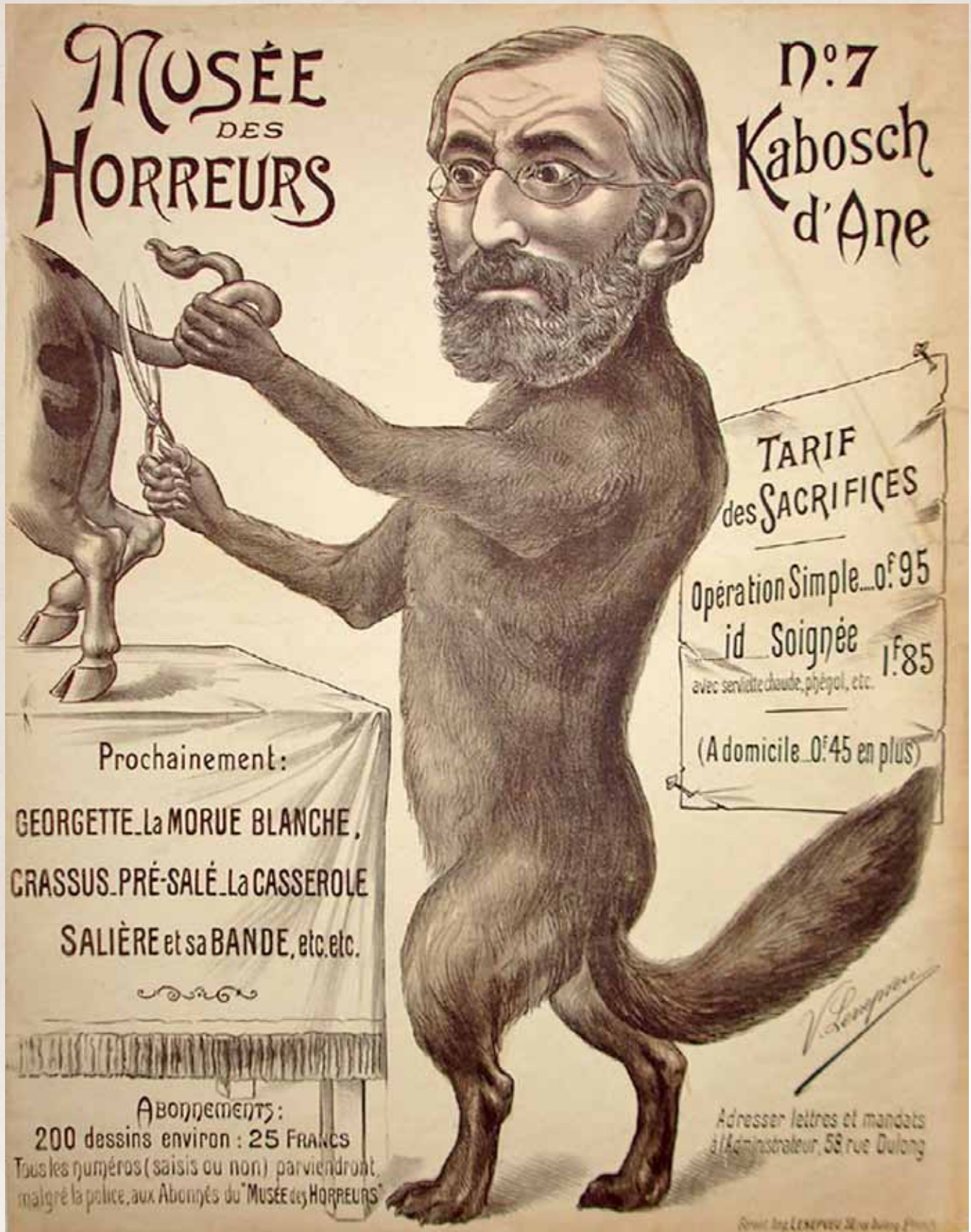

קשרים קרובים. מימין לשמאל:
הברון מוריס הירש,
הברון אדמונד דה רוטשילד
ואליעזר בן יהודה

לשיתוף פעולה. הרב כהן יעץ לו לחפש בדחיפות פתרון אחר, ובהשפעתו הקים הירש מושבות יהודיות חקלאיות משגשגות בארגנטינה. זמן קצר אחר כך הצטרף הרב כהן לתנועת חיבת ציון ואף עמד בראש הסניף הצרפתי שלה בפריז. הוא האמין כי התיישבות חקלאית בארץ ישראל היא מוצא ראוי ומתאים ליהודים הנרדפים בארצות מוצאם, ולכן שידך ב-1882 בין ידידו הקרוב הברון אדמונד דה רוטשילד לבין הרב הציוני שמואל מוהליבר. פגישתם ההיסטורית של השניים הייתה הסנונית הראשונה בפעילותו הענפה של הברון בארץ

בשנות השמונים של המאה ה-19 בעקבות 'הסופות בנגב' – פרעות שהתרחשו בדרום מערב רוסיה נגד היהודים. ארגוני צדקה יהודיים אחרים בצרפת, ובראשם כ"ח, התנגדו לפעילותו וטענו כי היא מכבידה על הקופה הציבורית, אולם הרב כהן התעקש כי 'כל ישראל חברים' אינה רק סיסמה. בד בבד הוא חיפש פתרון קבע ליהודים שסבלו מהתנכלויות אנטישמיות בכל העולם, ויצר קשר עם הברון מוריס הירש, מיליונר היהודי שהגיע לצרפת מגרמניה. הירש הציע לממשלת רוסיה סכומים נכבדים כדי לשקם את הקהילות היהודיות החרבות שבתחומה, אך לא זכה

פרשת דרייפוס הסעירה את צרפת, שכן שני המחנות המרכזיים בפוליטיקה הצרפתית – הלאומנים השמרנים והרפובליקנים – ראו בה אבן בוחן לכיוון שאליו הולכת צרפת. באותה תקופה פרסמו העיתונים המזוהים עם שני המחנות קריקטורות אכזריות נגד הצד השני. בעיתון האנטישמי 'המלה החופשית' התפרסמו מדי שבוע קריקטורות אנטישמיות כמו הקריקטורה הזו, המציגה את הרב כהן כמי שפוגע קשות בצרפת

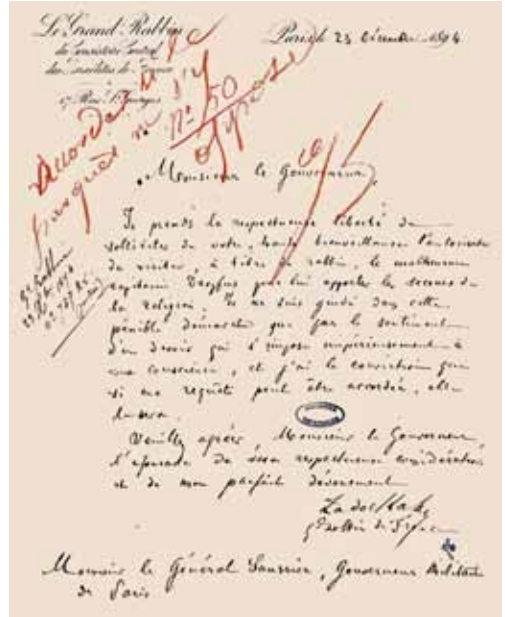

אלפרד דרייפוס

המכתב שבו ביקש הרב כהן להיפגש עם דרייפוס מיד לאחר הרשעתו. על המכתב צוין בעט אדום כי הבקשה נדחת

איור היוצר את דמותו של הרב כהן מהטקסט של כתב ההשבעה שלו. גלויה שהודפסה ב' 1889

יהודי צרפת לעלות ארצה ולתמוך בפעילותו המדינית בארץ ישראל. להפתעתו של הרצל הרב כהן, שהיה פטריוט צרפתי נלהב, התנגד נחרצות לצינונות המדינית וסבר כי על יהודי צרפת להישאר בארצם ולהיות אזרחים נאמנים למדינתם. אחרי פגישה יחידה זו לא נפגשו עוד השניים לעולם.

ב' 1889, בהיותו בן חמישים בלבד, נבחר הרב כהן לרבה של צרפת כולה. בתפקיד זה, שהיה משרה ממשלתית מטעם הקונסיסטוריה המרכזית של יהודי צרפת, קיבל הרב כהן את משכורתו מהמדינה והיה עליו ללוש מדים אחידים של איש דת, בדומה לפטריארכים הנוצרים בני התקופה. הוא לקח את התפקיד ברצינות רבה וגייס רבנים חשובים בצרפת למפעל משותף של תרגום התנ"ך לצרפתית מודרנית. בהיותו חוקר יהדות והוגה דעות היה הרב כהן שותף לכתובתה של אנציקלופדיה יהודית בצרפתית.

מעמדו הבלתי מעורער של הרב כהן כמנהיג מקובל ונערץ ספג מהלומה קשה ב' 1895, כאשר תמך ללא עוררין בקצין היהודי אלפרד דרייפוס שהואשם על ידי בית דין צבאי בריגול לטובת גרמניה. הרב כהן הכיר את דרייפוס באופן אישי מאלזס, היה מיודד מאוד עם משפחתו ואף ערך את חופתו ב' 1890. הוא האמין לגמרי בחפותו והתעקש להעיד על יושרו ועל נאמנותו לצרפת בבית המשפט. הרב כהן טען כי התקשורת הצרפתית הרשיעה את דרייפוס עוד לפני שנגזר

ישראל, ובעקבותיה נוסדה המושבה עקרון – לימים למזכרת בתיה על שם אמו של הנדיב הידוע. בעידודו של הרב כהן תמך הברון רוטשילד ביישוב היהודי בארץ ישראל והפך לפטרונן של מרבית המושבות.

הרב כהן התלהב מאוד מיוזמתו של אליעזר בן יהודה להחייאת השפה העברית, ואף דחק בו להשלים את כתיבת המילון העברי הראשון. כאשר נקלע בן יהודה לקשיים כלכליים שעיקבו את המיזם גייס הרב כהן את הברון רוטשילד ושכנע אותו לתמוך כלכלית בבן יהודה למען הצלחת המפעל הלאומי. בן יהודה לא שכח את מיטיבו, ובהקדמה לכרך 'המבוא הגדול' של המילון כתב:

ופה המקום לי להודות תודתי והכרת טובה העמוקה שלי מעמקי נפשי לכל מי שעזר לי במפעלי זה עזרה רוחנית, מוסרית או חומרית ... ובאירופה, בראש כל להנדיב ברון אדמונד דה רוטשילד שתמכני שנים רבות ונתן לי היכולת להתקיים בירושלם ולעבוד עבודתי, ואת הרב צדוק כהן שתמך עבודת המילון בכל כוחו ('המבוא הגדול', עמ' 25).

עומד על דעתו

פעילותו המסורה של הרב כהן למען החלוצים ויושבי ארץ ישראל עוררה את סקרנותו ואת תקוותו של הרצל. השניים התכתבו, והרצל אף ביקש להיפגש עם הרב כדי לבקשו לעודד את

דינו והאשים את הצרפתים באנטישמיות. כאשר הורשע דרייפוס בבית הדין טען הרב כהן כי המשפט היה מכור מראש ודרש לפגוש את דרייפוס בבית הכלא, אולם בקשתו נדחתה. העיתונאי והסופר הצרפתי אדואר דרימון, עורך העיתון האנטישמי 'המלה החופשית' (La Libre Parole), הסתער במאמרי המערכת בחמת זעם על הרב כהן, האשים אותו בבגידה בצרפת ופרסם קריקטורות משפילות שלו בדמות חזיר. הקהל בצרפת דרש לשלול מהרב את משכורתו הציבורית והאשים אותו בבגידה. בשלב זה פנו רבני צרפת לרב כהן בתחינה כי יחריש וייתן לפרשה לגווע כדי למוער את הנוק ליהדות צרפת, אולם הוא מחה על נמיכות הרוח וטען כי ליהדות אין מה להתבייש, לא בעבר ולא בהווה. בתמיכתו בדרייפוס ראה הרב כהן חלק ממאבק עיקש באנטישמיות הגואה בצרפת, ולא רק סיוע לאדם פרטי שנעשה לו עוול. אולם באותה מידה שמעמדו של הרב כהן נפגע לאחר הרשעתו של דרייפוס, קרנו עלתה בעקבות זיכויו של דרייפוס מכל אשמה במשפט החוזר, והרב הפך לאחד הגורמים המשפיעים ביותר בקרב יהדות צרפת. גם ממשלת צרפת הוקירה את עמידתו האיתנה למען דרייפוס והעלתה את הרב כהן ב-1901 לדרגת קצין בלגיון הכבוד הצרפתי.

עושים לו שכונה

בליל שבת, י"א בכסלו תרס"ו (1905), נפטר הרב כהן בפריז בגיל 66 ונקבר בחלקה היהודית בבית העלמין מונפרנס שבז'ורז' – בית הקברות שבו נטמנו דמויות מפורסמות כמו ז'אן פול סארטר, סימון דה בובואר, גי דה מופסן וסמואל בקט. ב-1935 נטמן שם גם אלפרד דרייפוס. כשהגיעה למושבות ארץ ישראל הידיעה על פטירתו של הרב כהן נקבע בהן יום אבל ונערכו עצרות לזכרו. העסקן הציוני אברהם (אלברט) ענתבי, שהיה מקורב מאוד ליהדות צרפת, ביקש להקים לכבודו של הרב כהן שכונה בירושלים עוד בחייו, אך השלים את תכניתו רק לאחר פטירתו של הרב. בחורף תרס"ו (1906) נבנתה שכונת נחלת צדוק בשולי הנחלאות, והיא יועדה לאשכנזים בני עדתו של הרב כהן. השכונה קיימת עד עצם היום הזה סמוך לשכונת שערי חסד שנבנתה כשלוש שנים אחריה. זמן קצר לאחר פטירתו של הרב כהן הופרדה הדת מהמדינה בצרפת ומשרת הרב הראשי

בראשית המאה העשרים ייצג הרב כהן בעיני גורמים אנטישמיים בפריז את כל היהודים. בקריקטורה אנטישמית נגד הבונים החופשיים, המרומזת כי הם קשרו קשר עם היהודים לשלוט בעולם, מכתיר הרב כהן את ראש הממשלה ולדק רוס למלך. מגזין 'לה בסטיליה', ינואר 1903

הרב צדוק כהן נפגש עם אדמונד דה רוטשילד ויהודים נוספים מונכדי הקהילה היהודית של צרפת בבית הכנסת הראשי של פריז. אזור במגזין 'לה מונד', אפריל 1890

בחורף תרס"ו
נבנתה שכונת
נחלת צדוק
בשולי הנחלאות,
והיא יועדה
לאשכנזים
בני עדתו של
הרב פֶּהן

קברו של הרב צדוק כאן
צילום: GFreihalter

כיהודי גאה ואמיץ וכמנהיג חזק ואותנטי
שהגותו נלמדת עד היום. ם

תמר הירדני
מורת דרך מוסמכת, מדריכה ביד יצחק
בניצב, חוקרת ירושלים וסופרת ילדים

הפכה לתפקיד פנים קהילתי יהודי, וכך הפך
הרב פֶּהן לרב הראשי הרשמי האחרון של
צרפת. הוא הותיר אחריו אישה, שלושה בנים
ושלוש בנות. בתו השלישית הלך נישאה לרב
ז'וליאן וייל, רבה הראשי של פריז עד אמצע
המאה העשרים והביוגרף של חמיו. הרב פֶּהן
חקוק עד היום בזיכרונם של יהודי צרפת